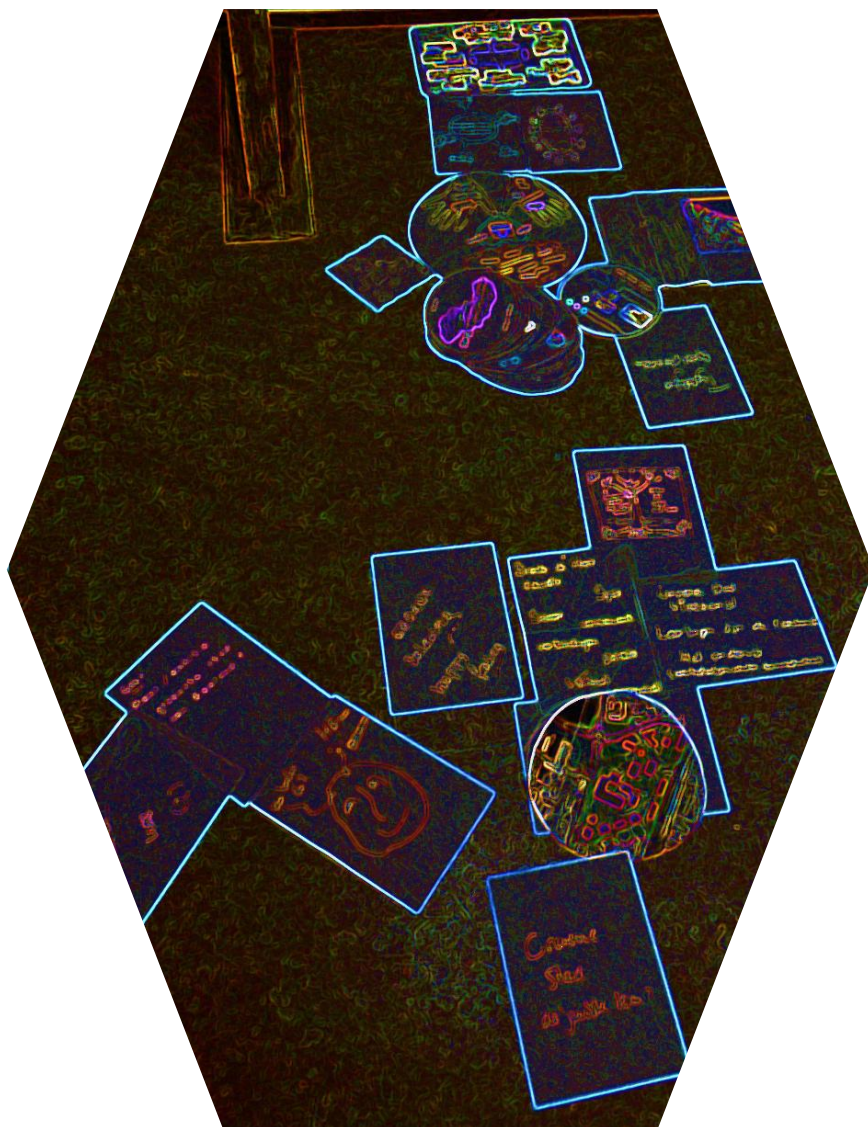

Met de Groene Scan naar een Groene Stad

Verbindingen leggen en werken aan een gezamenlijk plan

Een workshop met initiatiefnemers op het gebied van duurzaamheid in de
Provincie Zeeland

Goes, 14 december 2011

Workshop Met de Groene Scan naar een Groene Stad

Goes, 14 december 2011

Ontvangst: IVN

Organisatie: Richard van Bremen – Provincie Zeeland

Leiding: Annemieke Smit – Alterra, Wageningen UR

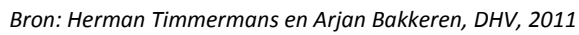
Rapportage: Simone Verzandvoort – Alterra, Wageningen UR

Met medewerking van Arjan Bakkeren, DHV.

Doel van de workshop was het verbinden van verschillende ideeën en hun initiatiefnemers voor een duurzame ontwikkeling van de Provincie Zeeland, een duurzame ontwikkeling geschetst in streefbeelden. Burgers, (mede)overheden, onderwijs- en kennisinstellingen, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties leveren ieder vanuit hun rol en verantwoordelijkheden een bijdrage aan de streefbeelden.

Samen werken aan streefbeelden voor Zeeland, met als uitgangspunt 'van meer naar beter'.

1 Achtergrond

In de toekomstbeelden van Zeeland, zoals geschetst in het Omgevingsplan, speelt een 'Natuurlijk Zeeland' een belangrijke rol. De provincie heeft als doel gesteld dat op lange termijn het duurzaam benutten van de groene omgeving tot stand komt door 'echt samen te werken'. Op de korte termijn wordt hierop voorgesorteerd door het opzetten van gezamenlijke projecten, die voortkomen uit het brede spectrum van initiatieven en groepen dat in Zeeland actief is. Een deel van de mensen achter deze initiatieven is al meerdere keren bijeen geweest in het zogenaamde Kruiningenoverleg. Daar is de vraag 'Hoe verbind ik de meerdere kleine duurzaamheidsinitiatieven met elkaar zodat er grotere eenheden ontstaan?' ook al aan de orde geweest.

De provincie wil het verbinden van initiatieven verder doorzetten en zal een tweetal workshops organiseren, die als doel hebben het enorme spectrum aan bestaande ideeën ten goede te laten komen van het perspectief 'De groene stad'¹. Uitgangspunt is gebruik te maken van lopende projecten en initiatieven, waaronder de Groene Scan en het project Doenderzoek in de Zeeuwse Delta. Dit verslag is het resultaat van de eerste workshop. De tweede workshop zal in januari 2012 plaatsvinden.

In opdracht van de provincie Zeeland is door DHV het instrument de Groene Scan ontwikkeld. Met dit instrument zouden verbindingen tussen duurzaamheidsinitiatieven tot stand kunnen worden gebracht, als een koepel waaronder projecten gezamenlijk kunnen toewerken aan een verder gelegen doel. De Groene Scan is uitgangspunt voor de workshop.

Daarnaast loopt het project 'Duurzaam Doenderzoek in de Zeeuwse Delta – Ecosysteemdiensten in de Praktijk', waarin aan de hand van het concept Ecosysteemdiensten wordt gezocht naar manieren om te komen tot een duurzame benutting van bodem, ondergrond en landschap (ecosystemen). De nadruk ligt op hoe gebruikers van ecosysteemdiensten deze benutten en waarderen. De Groene scan en Doenderzoek hebben met elkaar te maken, maar verschillen in de ecosysteemdiensten die worden beschouwd, en de waardering daarvan. Het project Doenderzoek legt de verbinding tussen de diensten die door het ecosysteem kunnen worden geleverd en de gebruikers die de diensten benutten en waarderen.

¹ zie <http://www.degroenestad.nl/cgi-bin/neosense.exe/showpage?value=1427>

2 Inleiding

Doel van de bijeenkomst is het verbinden van verschillende ideeën over het vergroten van duurzaamheid in Zeeland. Vragen daarbij zijn:

- Welke rol kan de Groene Scan vervullen in het verbinden van de duurzaamheidsinitiatieven?
- Wat moet daarvoor nog gebeuren, wat ontbreekt er?
- Hoe verbinden we plannen voor een duurzame ontwikkeling van de provincie Zeeland aan de groene scan?

3 Presentatie Groene Scan – Arjan Bakkeren (DHV)

De Groene Scan is ontwikkeld op verzoek van Provincie Zeeland en InnovatieNetwerk. Een eerste versie is gereed; een handleiding wordt momenteel geschreven. De presentatie gaat in op wat Groene Scan inhoudt, wat de toepassingsmogelijkheden zijn, hoe de Groene Scan kan bijdragen aan duurzaamheidsinitiatieven, en hoe het instrument verder ontwikkeld kan worden om dat doel te dienen.

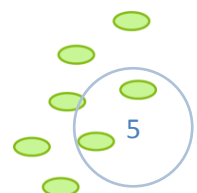
De economie wordt doorgaans beschouwd vanuit bekende indicatoren, zoals het BNP, BBP en BRP. Maar daar zit een heleboel niet in wat wel van waarde is. Op (inter)nationaal niveau is er een tendens naar het beschrijven van niet-economische waarden. Er is een groeiende behoefte dat op lokaal en regionaal niveau toe te passen. De vraag van de Provincie en het InnovatieNetwerk was een model van waarden te maken, die niet in gangbare economische waarderingen worden meegenomen.

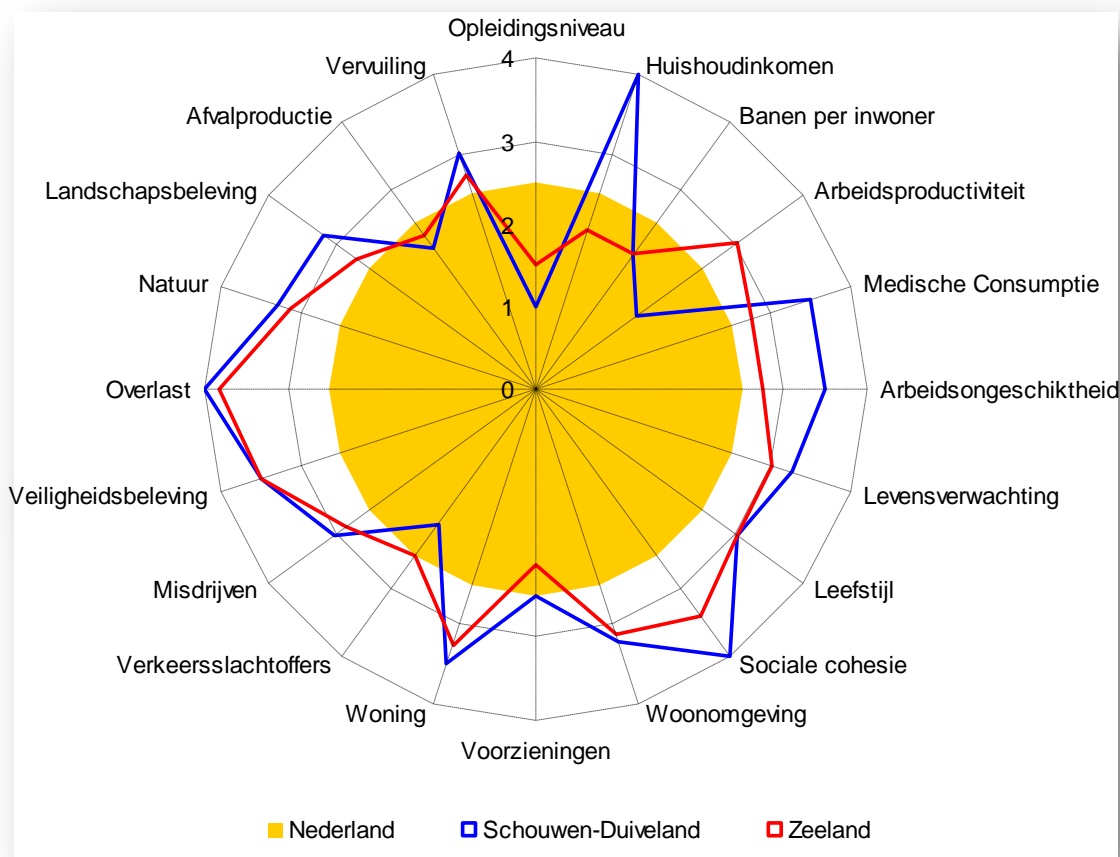
Er is een pilot project uitgevoerd voor de Gemeente Schouwen-Duiveland, om te laten zien hoe het instrument werkt en wat je ermee kunt. De Groene Scan is niet speciaal ontwikkeld voor deze gemeente en de Provincie Zeeland, maar is ook toepasbaar op andere regio's en provincies en gemeenten.

3.1 De Groene Scan: wat is het?

De Groene Scan is een manier van meten waarbij je naast economische ook niet-economische waarden in kaart brengt: leefbaarheid, veiligheid, gezondheid, natuur en milieu. De Groene Scan werkt met een 'benchmark' om gebieden relatief met elkaar te kunnen vergelijken. In de toepassing voor Schouwen-Duiveland zijn de Provincie en Nederland de benchmarks.

De Groene Scan brengt zwakten en krachten van een gebied in kaart op specifieke indicatoren (Figuur 1).

Figuur 1 Basisindicatoren in de Groene Scan en illustratie van scores t.o.v. benchmarks (Nederland en Zeeland).

Economie of economische waarde is het startpunt geweest voor de set van indicatoren, om te laten zien dat het pilotgebied minder scoort op economie, maar juist hoger scoort op de andere hoofdcategorieën. Inderdaad scoort Schouwen-Duiveland (en ook de Provincie Zeeland) hoger op de indicatoren voor natuur en milieu dan Nederland. Dit geldt ook voor gezondheid, leefbaarheid en veiligheid. Dit laat een positief beeld zien van Schouwen-Duiveland en Zeeland. Bovendien geeft het de nuancering dat het niet alleen gaat om de economische waarde van gebieden.

De ‘zachte’ waarden zijn ook gemonetariseerd door de waarden van de indicatoren uit te drukken in euros (Tabel 1). Hierbij is geprojecteerd hoe de waarde van Schouwen-Duiveland zou zijn als de gemiddelde waarden van de kwaliteiten voor Nederland van toepassing zouden zijn. De tabel toont dat de ‘zachte’ waarden baten leveren, die meer compenseren dan het verschil in economische waarde tussen Schouwen-Duiveland en Nederland gemiddeld op basis van het BRP.

Tabel 1 Monetaire waarden van kwaliteiten gemeten met de Groene Scan voor de Gemeente Schouwen-Duiveland ten opzichte van de gemiddelde (op Schouwen-Duiveland geprojecteerde) waarde voor Nederland. Bron: Timmermans en Bakkeren (2011).

Kwaliteiten		Schouwen-Duiveland	gemiddelde NL	Verschil
Economie	BRP	700	790	-90
Natuur en milieu	CO2 uitstoot	-5	-32	27
	leefomgeving	4	1	3
	milieufuncties	16	4	12
	bescherming tegen overstromingen	26	3	23
	niet-gebruikswaarde	7	2	5
Gezondheid	levensverwachting	33	0	33
	medische consumptie	-50	-58	8
	arbeidsongeschiktheid	-17	-18	1
Leefbaarheid	woningwaarde	112	109	3
	mantelzorg	53-57		
Veiligheid	criminaliteit	-1,5	-3	1,5
	verkeersveiligheid	-17	-9,5	-7,5

De boodschap van de monetarisering is: kijk niet alleen naar de economie, maar ook naar andere kwaliteiten van het gebied.

Vragen over de monetarisering

Het BRP (Bruto Regionaal Product) is de productie van een economie gegenereerd in een gebied, uitgedrukt in miljoenen euro per jaar. De projectie op Nederland gemiddeld is bedoeld om te laten zien dat Schouwen-Duiveland inderdaad niet beschouwd wordt als een economisch kerngebied, maar andere waarden heeft die niet terugkomen in reguliere economische waarderingen.

Er vindt geen totaaloptelling plaats. Bepaalde indicatoren kun je niet optellen omdat er overlap in zit. Als je die eruit haalt, kom je op 100-150 M€ extra baten voortvloeiend uit baten uit de 'zachte' waarden. De mantelzorg is daarin niet meegenomen, omdat geen benchmark gevonden werd op het niveau van Nederland.

De Groene Scan is, zoals de naam al zegt een scan, geen wetenschappelijke studie, om de gedachte te weerleggen dat groen alleen maar geld kost. Het moet een basis bieden om gemeenten of regio's met elkaar te vergelijken voor wat betreft hun niet-economische waarden. De scan gaat uit van de kwaliteiten en waarden die aanwezig zijn in een gebied op het moment van toepassing van de scan. Maar de scan kan ook gebruikt worden om te monitoren, bijvoorbeeld wat het vergroenen van een gebied oplevert in termen van biodiversiteit.

De baten van de bescherming tegen overstromingen hebben betrekking op de waarde van duingebieden in hun functie van natuurlijke zeewering.

3.2 Toepassingsmogelijkheden van de Groene Scan

Veel lokale overheden worstelen met het integraal bekijken van economie en duurzame ontwikkeling. De Groene Scan kan daarin ondersteunen, omdat het instrument inzicht biedt in wat

de kracht van een gebied is, welke aspecten in de hoofdcategorieën sterk zijn, en hoeveel waarde die opleveren voor een regio. De kwaliteiten en waarden zou je kunnen gaan profileren en vermarkten (bijvoorbeeld “het gezondste leefgebied van Nederland”). Maar de uitkomsten van de scan kunnen ook gebruikt worden om zwakke waarden te versterken.

Daarnaast ontbreekt het in de veelheid van duurzaamheidsinitiatieven vaak aan een overkoepelende koers voor duurzame ontwikkeling. De Groene Scan richting geven als input voor strategische visies, maar ook impulsen aan concrete projecten in de praktijk.

3.3 Vragen

Wat is gedaan met het resultaat voor Schouwen-Duiveland?

De Groene Scan is opgesteld en toegepast zonder actieve betrokkenheid van de gemeente Schouwen-Duiveland (uiteraard was de gemeente wel op de hoogte). De volgende stap is de gemeente (en andere gemeenten) te benaderen met de vraag of zij de resultaten zinvol denkt te kunnen gebruiken.

Brenda de Haan (NME Zeeuws Vlaanderen), werkzaam in duurzaamheidsinitiatieven met de gemeente Terneuzen, ziet veel zaken terug uit de presentatie die op dit moment spelen in de gemeente Terneuzen, als het gaat om de inrichting met groene elementen, o.a. in de Kanaalzone. Er is ook een natuurwaardekaart van de Gemeente. Zij kan de Groene Scan introduceren bij de gemeente Terneuzen.

De naam Groene Scan geeft de indruk dat alleen ecologische kwaliteiten gescand worden.

Er is gekozen voor de benaming van de scan als ‘groen’ vanwege de associatie die mensen doorgaans hebben met niet-economische waarden, als ‘groen’.

Zijn kwaliteiten van bodem en ondergrond meegenomen in de Groene Scan?

Bodemkwaliteiten (of impacts daarop) zitten in de indicator vervuiling. Andere aspecten van bodem en ondergrond zijn nog niet opgenomen; dit zijn mogelijke ontwikkelpunten.

Er zit geen cultuur in de Groene Scan, terwijl dit wel te maken heeft met leefbaarheid.

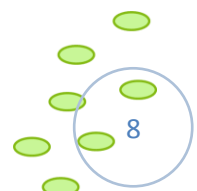
Arjan Bakkeren neemt dit mee als suggestie voor doorontwikkeling van de Groene Scan.

Sommige indicatoren drukken negatieve kwaliteiten uit (bv verkeersslachtoffers), andere positieve (levensverwachting). De weergave van de scores in het webdiagram (Figuur 1) geeft niet duidelijk aan of scores positief of negatief zijn. Dit moet worden aangepast.

Hoe volledig is de Groene Scan? Worden bijvoorbeeld de baten van de duinen als zeewering verrekend met de kosten van de deltawerken?

De waarde van de duinen betreft alleen de waarde van de duinen als natuurlijke zeewering en als natuurgebied. De waardering volgens de scan is indicatief, slechts bedoeld om te laten zien hoe gebieden gewaardeerd kunnen worden.

Hoe kunnen we burgers, overheden, bedrijven en maatschappelijke partijen inspireren met de Groene Scan?

Dit is één van de vragen voor deze bijeenkomst. Er is nog weinig ervaring met het overtuigen van partijen met de Groene Scan zelf; Schouwen-Duiveland is een pilotproject geweest. Een mogelijkheid is projecten te monitoren op kwaliteiten met de Groene Scan.

Door het hoge abstractieniveau is de Groene Scan weinig gevoelig voor veranderingen. Scenario's en verschillen zullen meer aanspreken dan de overzichten van de huidige scores op kwaliteiten.

De abstractie is bewust gekozen om ook economen te kunnen overtuigen. Het uitgangspunt in het huidige denken van veel partijen is: "groen, daar hebben we economisch niks aan". Achter de cijfers in de Groene Scan zitten verhalen die je concreet kunt vertellen. Voorbeelden zijn: wat betekent de aanleg van natuurgebieden, welke ingrepen leveren minder verkeersdoden op? Welke handelingsperspectieven zijn er voor mijn specifieke regio? Groene gemeenten zullen blij zijn met de kwaliteiten getoond door de scan, maar gemeenten met lagere scores op 'zachte' kwaliteiten hebben er mogelijk weerstand tegen. De scenario's en de tijdsdimensies waarvoor men de scan inzet zullen het interessant maken projecties te gaan maken met de Groene Scan.

De Groene Scan probeert sociale waarden te koppelen aan economische waarden, om die een kwantitatieve maat te geven, maar het zijn juist de economische waarden die variabel zijn, en de 'zachte' waarden zijn meer invariant. De vraag is wat je ijkpunt is voor waarde, waar ijk je alle waarden aan? Dan pas kun je echt discussie voeren over waarden; de euro is daarvoor geen goede maat. Eco-exergie (ofwel het potentieel te verrichten werk door (eco)systemen) zou als waarde gebruikt kunnen worden om een systeem te ijkken in economische zin.

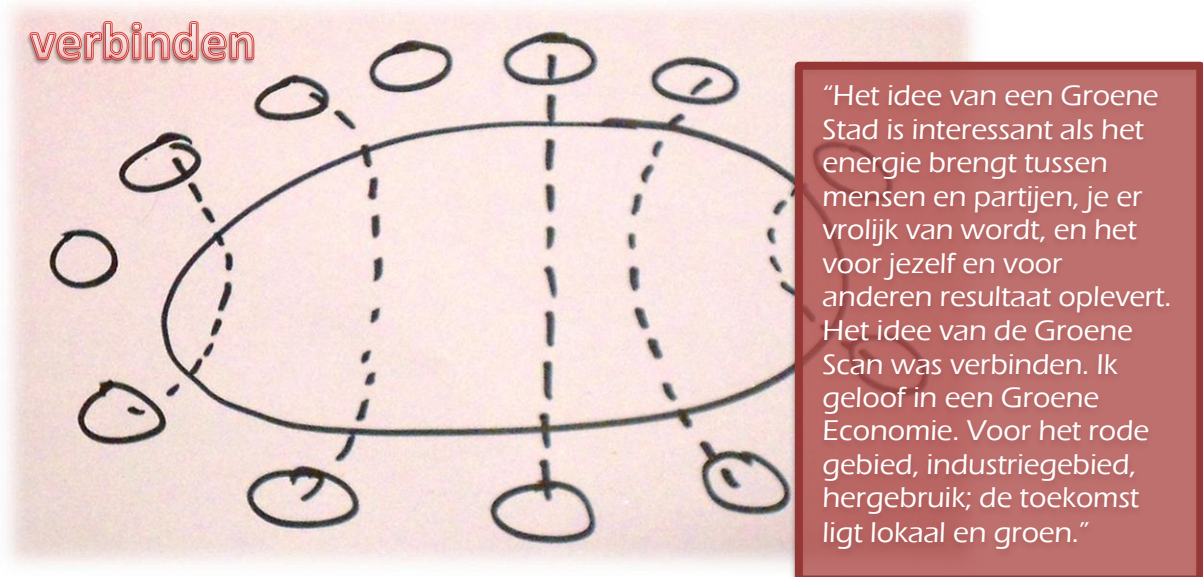

4 Presentatie van 'staptegels' naar een Groene Stad

Annemieke nodigt de deelnemers uit hun tegel met ambities, ideeën of vragen voor een traject naar de Groene Stad in 1 minuut te presenteren.

Richard van Bremen – Provincie Zeeland

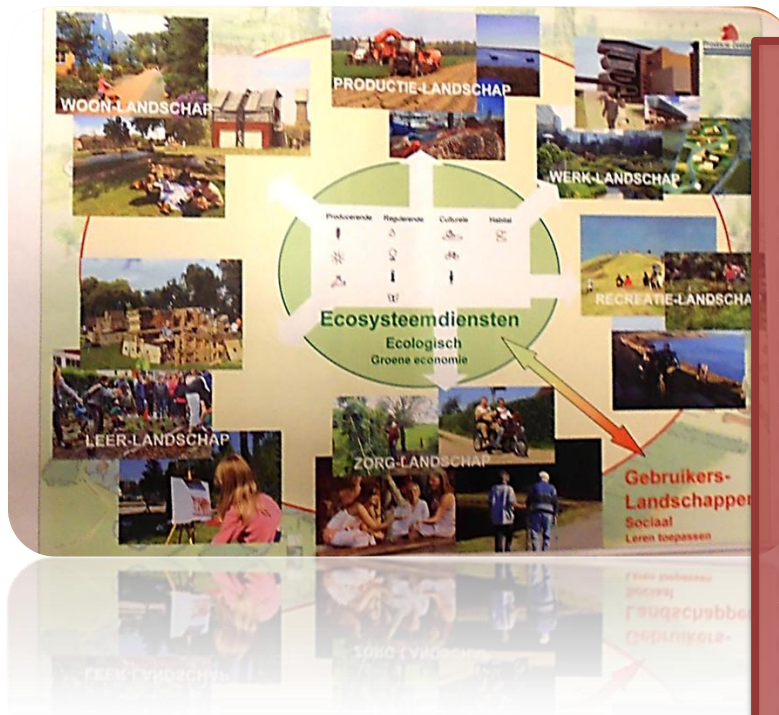

Brenda de Haan - NME Zeeuws Vlaanderen – Natuur & Zo

"De toepassing van de Groene Scan op Schouwen-Duiveland was bedoeld om het eiland te verbinden met sociaal-maatschappelijke contexten. Op het eiland vind je verschillende ecosystemen. Ecosystemen hebben structuren waaruit functies voortkomen, die door mensen benut kunnen worden. Het eiland levert diensten die voortkomen uit het ecosysteem en de mensen benutten die diensten.

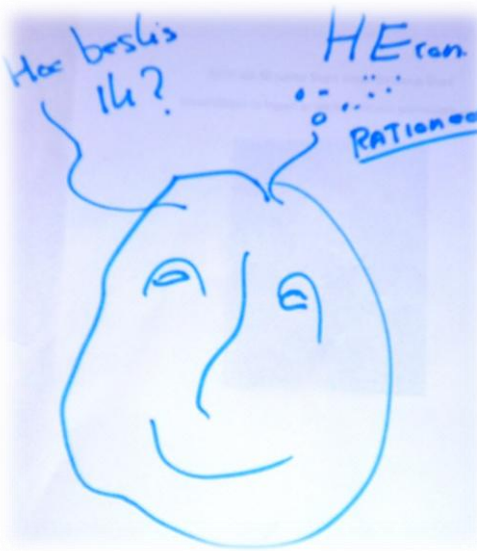
In Doenderzoek bekijken we hoe je ecosysteemdiensten adresseert aan potentiële gebruikers. Dat doen we via gebruikerslandschappen. Gebruikerslandschappen zijn gebruikersgroepen die in een gebied met bepaalde kenmerken actief zijn. In die landschappen koppelen we economie en sociaal-

"Ik ben bezig met projecten op het gebied van recreatie en ecotoerisme inde Zwinstreek, ook in Schouwen-Duiveland, vanuit het team Biodiversiteit. Hierbij zou ik graag ontdekken hoe de Groene Scan kan worden ingezet, bijvoorbeeld om de kwaliteit van biodiversiteit in een 'Groene Stad' te beoordelen. Het lijkt me een uitdaging de Groene Scan aantrekkelijk te maken voor het brede publiek."

“Met de Brugwerkplaats werken we met werkzoekenden aan opgaven in gebiedsontwikkeling, aan het creëren van een nieuwe economie. Een concreet project is het stationsgebied in Goes met Edudelta, groen onderwijs. Dit is de bakermat van de toekomst. Het idee is de publieke ruimte daaromheen te gebruiken als arboretum, dat aangelegd en beheerd wordt door studenten die zich verenigd hebben in een stichting.”

“Om duurzame ontwikkeling op gang te brengen is het de kunst zoveel mogelijk mensen in een gemeente te bereiken. De Groene Scan is dubieus ten aanzien van de beslissingsgrondslag van mensen: de scan zou kunnen werken voor een gemeenteambtenaar, maar de burger drukt niets in geld uit, en wil betekenis verlenen aan de dingen die hij ziet. Als je als gemeente wilt weten hoe je burgers bij je stad wilt betrekken, zijn kwaliteiten niet allemaal in geld uit te drukken. Daar red je het niet mee voor de burger.”

Wilco Jacobusse - coördinator NP Oosterschelde, IVN consulentschap Goes, voormalig coördinator gemeenten duurzame ontwikkeling, thema Groen

---

"Gemeenten hebben aangegeven dat ze handen en voeten missen voor het beleid voor groene speelplaatsen. We hebben een Kennisnetwerk gestart om kennis te bundelen voor gemeenten, met als doel om terreinbeheerders en scholen te stimuleren hun gemeente groen in te richten."

Christian van der Zwan, student Wageningen Universiteit

"Ons projectidee 'Welvarend Westerschelde' is genomineerd voor de Delta water Award. Economisch gedreven initiatieven kunnen bijdragen aan ecologische waarden van een gebied. Identificeren van kansen voor havenontwikkeling in samenspel met natuur en omgeving."

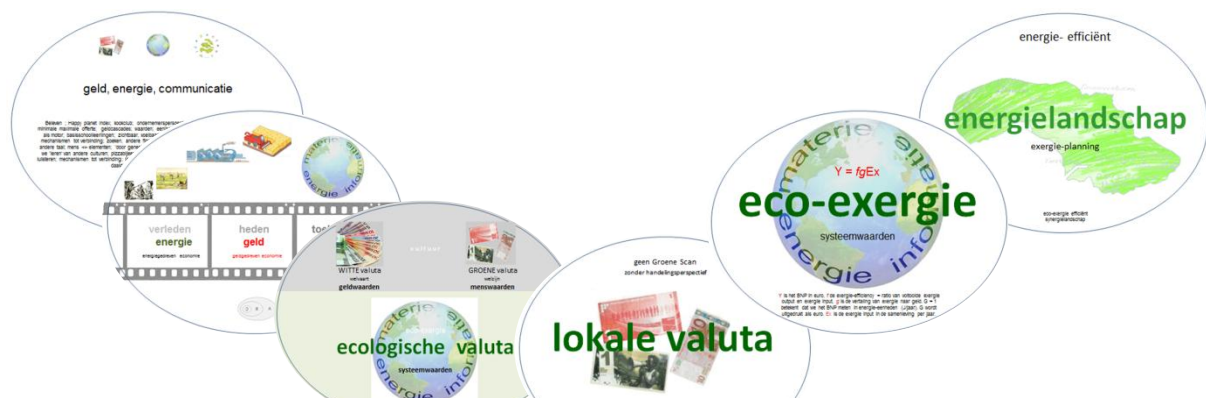

Willy Dekker – lokaal initiatief 4kracht, voor een kleine mondiale voetafdruk

"4kracht wil hoofd, hart en handen inzetten in concrete projecten (bv deelmoestuin, kerkenfeest, duurzame waardenkaart). Het lange termijn perspectief ontbreekt nog een beetje. We hebben een 'crowd sourcing project', met een streefbeeld voor Goes in 2050. We gaan nadenken over een link met Groene Scan."

Eric Odinot – Stichting Made in Zeeland

"De Groene Scan gaat over de begrippen geld, energie en communicatie. De scan zou kunnen beschrijven hoe onze energiegedreven economie getransformeerd is tot een geldgedreven economie, en in de toekomst weer tot een energiegedreven economie. Hierbij gaan we van een economie met 'witte valuta' en geldwaarden naar een economie met 'groene valuta' en menswaarden. Een voorbeeld daarvan is het project Tijdpunten. Je tijd voor een ander in uren. Een uur is voor iedereen evenveel waard."

Mijn ambitie is te werken aan een film over geld, energie en communicatie met diverse duurzaamheidsinitiatieven."

Sylvia Tuinder – Landschapsbeheer Zeeland

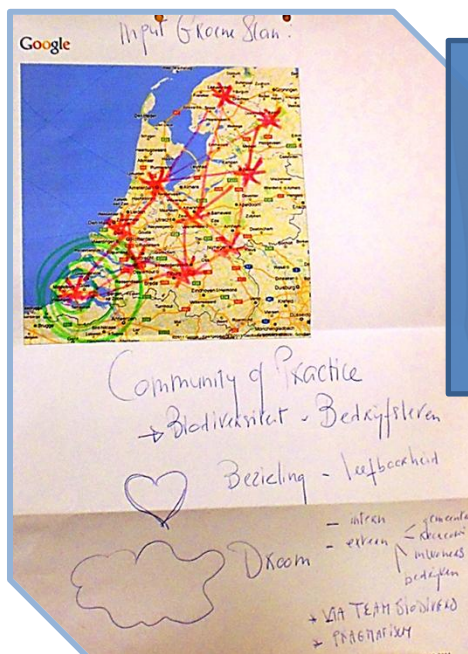

“De ambitie van Landschapsbeheer Zeeland is mensen uit het landschap bij elkaar te brengen, te laten samenwerken in het landschap met lokale middelen. Groene waarden zijn te vertalen naar economie. Mensen zijn dan eerder aangesproken, maar het is me nog niet duidelijk hoe de Groene Scan te integreren in de samenwerkingsvormen die Landschapsbeheer Zeeland nastreeft.”

Marion Struik – Community of Practice ‘Biodiversiteit op de kaart’

“Biodiversiteit kan vertaald worden in een droom. Dat willen we ventileren. Alle mensen die deel uitmaken van de cirkels geven energie, die naar Zeeland gebundeld kan worden.”

Leonard van den Berge - afdeling Welzijn, Provincie Zeeland

“Ik ben betrokken bij allerlei projecten over vergroening en het bewust inzetten van groen om sociale problematiek aan te pakken. De Provincie bevindt zich momenteel in een beleidsvacuüm. Hierdoor is het onzeker of deze activiteiten gehandhaafd blijven.”

Kees Baay - Leerling en student bij Stichting EduDeltacollege

---

“In Stichting EduDeltacollege nemen leerlingen hun eigen projecten aan en beheren deze projecten.”

5 Verbinden van ideeën

Annemieke vraagt de deelnemers elkaar op te zoeken om te verkennen hoe ideeën of vragen kunnen worden verbonden in een duurzaamheidstraject naar een Groene Stad. Ideeën die wellicht uitrolbaar zijn naar andere gemeenten of steden. De deelnemers gebruiken daarbij de gepresenteerde staptegels. Later wordt bekeken hoe we deze neer kunnen leggen in enkele routes. Kijk eens wat een ander voor jou kan betekenen, en jij voor een ander is de gedachte achter deze oefening.

5.1 Reacties van de deelnemers

Op de vraag: "Zijn jullie geïnspireerd geraakt?"

Kees Baay:

"Landschapsbeheer Zeeland blijkt een netwerk te hebben in heel Nederland, met verschillende stichtingen. Dit biedt mogelijkheden voor Stichting EduDelta om aan te haken, een koppeling met scholen te leggen. Het lijkt een uitdaging voor Stichting EduDelta om jonge mensen te motiveren om met de Groene Scan aan de gang te gaan. Hoeveel waard de ideeën zijn die op die manier bij het onderwijs gebracht worden is niet zo snel in te schatten."

Sylvia Tuinder:

"Het 'groene denken' brengen naar een educatieve instelling of school is mooi. In het onderwijs trekt dit onderwerp weinig leerlingen. Wat kunnen landschapsorganisaties betekenen om meer jongeren iets te laten doen op het gebied van groen. Groen heeft vaak een negatieve klank voor jongeren."

Christiaan van der Zwan:

"Ik ben geïnspireerd door het idee van Wilco Jacobusse over groene speelplaatsen en zie koppelingen aan het projectidee Welvarend Westerschelde, bijvoorbeeld door op industrieterreinen tijdelijke speelplaatsen te ontwikkelen in combinatie met andere natuur."

Willy Dekker:

"Het idee van de Groene Campus van Jos Willemsen in Goes spreekt me aan. Stichting Landschapsbeheer Zeeland kan aanhaken door lokale valuta in te zetten, en de duurzame waardekaart. Het pilotgebied bij het station zou geld kunnen opleveren, en eetbare producten."

Ad Vos en Leonard van den Berge:

"Mensen in de lagere sociaal-economische bevolkingslagen kampen met gezondheidsproblemen. Vroeger leefden hoger opgeleiden ongeveer 7 jaar langer dan lager opgeleiden. Het verschil wordt steeds groter. In Zeeland valt daar winst te behalen. Misschien zou je de Groene Scan kunnen gebruiken om dat verschil aan te tonen."

6 Clusters van ideeën op weg naar de Groene Stad

Annemieke nodig deelnemers uit om vanuit verschillende aanvliegroutes te kijken of je clusters van ideeën kunt leggen naar de Groene Stad. Een greep uit de dialogen.

Participatie en communicatie zijn essentieel

“Elkaars taal spreken, bijvoorbeeld in termen van biodiversiteit, is essentieel. Sommige concepten over ‘groen’ zijn best lastig uit te leggen. Goede communicatie levert heel veel op.”

“Educatie kan daarin een rol spelen, bijvoorbeeld door de Plantunie en Hogeschool Zeeland.”

“Toen ik hoorde over klimaat en biodiversiteit, moest ik meteen aan jouw project denken.”

“Door elkaar op te zoeken zijn de gaten te dichten.”

“Er zijn werklandschappen en leerlandschappen. Natuur- en Milieu- Educatie sluit weer aan vanuit de leerlandschappen.”

Jos Willemsen legt zijn tegel IN de Groene Stad.

“Er moet wel iemand zijn die de leiding neemt over trajecten naar de Groene Stad, die alles verbindt.”

Diverse deelnemers zijn geïnspireerd door het project van Jos Willemsen. Leonard van den Berge vertelt over een goederenloods in Amersfoort, die gesloopt zou worden, en verkocht door de NS. De buurt wilde er iets mee; een bewonersgroep kwam in actie. Daar gebeurde wat. Het enthousiasme vanuit de buurt om zelf met de NS en de gemeente te gaan praten.

Focus op een voorlopergemeente of breder: groene gemeenten

Willy Dekker geeft aan dat Goes een gemeente is met ambitie: wilde jongerenstad van Nederland worden. We zouden met Goes in gesprek kunnen gaan of zij niet de groenste stad van Nederland zou willen worden. Goes is betrokken in het initiatief Groen in de Stad. Er is burgerparticipatie, een enthousiaste wethouder, veel geld in gestopt, en er is ambitie. Goes heeft belangstelling getoond voor de Deelmoestuin van 4Kracht in Goes Oost.

Willy Dekker: “Het is goed om uit te leggen dat we het in onze projecten over dezelfde dingen hebben. Leonard bevestigt dat de gemeente daar oog voor heeft, en alle groene initiatieven en elementen in de gemeente als een geheel ziet.”

Ad schuift de tegel met de Gemeenteambtenaar in de richting van de centrale tegel. Wat is een groene gemeente, kunnen we die definiëren?

Doelgroep nummer één: jongeren

Jongeren zijn een belangrijke doelgroep in de Dynamische Agenda voor een duurzaam Zeeland.

Richard van Bremen: “Bestuurders hebben nooit tijd, totdat je met het idee van jongeren binnenstapt. We hebben het Technasium, studenten die iets willen.”

Leonard van den Berge heeft in gesprek met Stichting Scoop gefilosofeerd over het betrekken van jongeren in duurzame ontwikkeling. Het idee kwam naar voren een gemeente te zoeken die een ‘jongerenrijkstaat’ wil huisvesten. Dit is een plek die jongeren mogen gebruiken als laboratorium om een aantal jaar aan de slag te gaan met duurzaamheid, bijvoorbeeld in de vorm van stadslandbouw, tuintjes, ontworpen volgens hun beeld voor 2040. De leeropbrengsten van het initiatief zouden via een congres naar buiten gebracht kunnen worden. Veel aspecten die in deze bijeenkomst genoemd zijn zouden in zo’n jongerenrijkstaat kunnen worden ingezet. Kees Baay merkt op dat een grote groep jongeren niet geïnteresseerd is in duurzaamheid. Het is zaak de groep met koplopers te interesseren.

De geografische context verbreden tot stad met achterland

Eric pleit ervoor de geografische context breder te trekken dan de Groene Stad, naar de groene leefomgeving. Rita illustreert dit aan de hand van een project van het IVN over de Stadsamoebe. Dit ging over hoe je het landschap een doorgang kunt geven door de stad, via verbindingen door achtertuinen. Zo zou dat ook kunnen met de stad, het meer stedelijke van buitenaf zo dicht mogelijk naar binnen halen. Leonard bevestigt de noodzaak van wat het achterland te bieden heeft tot in de stad te brengen. Verbindingen met buiten te leggen.

Kader van groen gemeentebestuur als randvoorwaarde

Walter merkt op dat je aan stadsbesturen dan wel dat grote perspectief moet bieden. Hij wijst erop dat in Goes ook ontwikkelingen aan te wijzen zijn die in strijd zijn met elkaar, en waar een kader ontbreekt. Als je naar een groene stad wil, moet je toch een groen beleid hebben, dan mag het niet van toevalligheden aan elkaar hangen. Er moet een perspectief zijn. Dan is aan de hand van goede voorbeelden uit te leggen dat het op een andere manier kan. Rita merkt op dat dit met de Groene Scan zou kunnen.

7 Suggesties voor inzet van de Groene Scan in trajecten naar een Groene Stad

Versnippering vermijden

Het idee van het uitzetten van trajecten naar een Groene Stad was om de versnippering van duurzaamheidsinitiatieven weg te nemen. De provincie heeft een behoefte aan samenwerking tussen duurzaamheidsinitiatieven. Arjan Bakkeren merkt op dat het risico van het uitstippelen van trajecten op basis van individuele initiatieven is dat activiteiten versnipperd blijven. Om mensen te mobiliseren is massa, draagvlak nodig. De Groene Scan kan een paraplu of kapstok zijn om te zorgen dat er een koers komt om meerdere initiatieven te verbinden. Dat het niet alleen om het schoolplein in Goes gaat, maar om Goes als geheel als gemeente. Daarnaast kun je mensen laten zien wat de waarde is van al die versnipperde initiatieven voor duurzame ontwikkeling. Dat kan doordat indicatoren uit de Groene Scan teruggevonden kunnen worden in de verschillende duurzaamheidsinitiatieven.

De verschillende kwaliteiten van een gebied die je wilt benoemen, wil je in balans hebben. Als de leefomgeving in een gemeente laag wordt gewaardeerd, liggen er oorzaken in groen, maar ook in veiligheid. De opdracht voor de Groene Scan is gewenste kwaliteiten te vertalen van een abstract model naar concrete initiatieven.

Jos Willemsen stelt voor samenwerking tussen duurzaamheidsinitiatieven in het klein uit te proberen, niet te groot. Willy Dekker is bereid vanuit 4Kracht mee te doen met de Groene Campus Goes, Rita de Ligt wil namens NME meedoen. Kees Baay geeft aan dat Stichting EduDelta ook bereid is samen te werken, maar wellicht nog niet voldoende toegerust voor wat betreft middelen en vaardigheden. Jos Willemsen suggereert De Roesselare te betrekken, en Broodje Smos. Rondom de locatie is een enorme klantgroep bestaande uit mensen werkzaam in omliggende kantoren en studenten. Willy Dekker suggereert het arboretum te vervangen door gebruiksgroen, zoals een permacultuurtuin.

Duurzaamheids-moeheid bij gemeenten?

De Groene Scan is een middel om duurzaamheidsinitiatieven te monitoren. Er zijn meer instrumenten, labels en meetlatten om duurzame ontwikkeling te monitoren, zoals EcoXXI. De bereidheid van gemeenten om dergelijke instrumenten toe te passen wordt minder naarmate er meer van dit soort duurzaamheidschecks komen. De uitdaging voor de Groene Scan is het gemeenten gemakkelijk te maken het instrument toe te passen. Sylvia Tuinder suggereert hiervoor een combinatie te maken van de inzet van de Groene Scan met een beleving, een groene ervaring. Walter Jonkers suggereert de Groene Scan te gebruiken om een openingsgesprek te voeren met gemeenten over duurzame ontwikkeling. Je laat een gemeente, regio zijn verborgen goud ontdekken, en kunt daarna ontwikkelingspunten aanwijzen (bv natuurwaarden goed ontwikkeld, maar veiligheid kan beter).

Kan een gemeente de scan zelf toepassen?

Het is de bedoeling dat gemeenten er zelfstandig mee aan de slag kunnen. Een handleiding komt uit eind 2011. Leonard stelt voor een presentatie te geven over de Groene Scan aan het College Zorg & Welzijn van het platform van de 13 Zeeuwse gemeenten en de provincie.

Andere ideeën

- Voor het voortgezet onderwijs werd een virtueel spel over krimp ontwikkeld. Dit zou gebruikt kunnen worden in een traject naar de Groene Stad.
- Leonard van den Berge is namens de provincie in gesprek geweest over de inrichting van een streekstation bij binnenkomst via de A58 in Zeeland. Doel is het DNA van Zeeland te laten zien, verkoop van streekproducten uit 50 km omtrek. Een prototype wordt nu getest in Houten. ZLTO was enthousiast, en gaf aan dat er bedrijven in de omgeving geïnteresseerd zijn om mee te werken aan zo'n initiatief. Ook Agrimarkt heeft interesse getoond.
- De Roosevelt Academy en Hogeschool Zeeland organiseren Freedom Awards over duurzame ontwikkeling voor studenten. Er is een projectweek met ca. 30 Zeeuwse en Vlaamse jongeren. Als je een projectidee wilt uitwerken met jongeren in een aantal weken, zou je studenten met je mee kunnen laten werken. Richard van Bremen stelt voor één of twee duurzaamheidsprojecten aan te melden.

8 Aandachtspunten van deelnemers voor de tweede workshop

Concreet uitwerken, klein beginnen, coördineren

Walter Jonkers: verbindingen tussen duurzaamheidsinitiatieven concreet maken, trajecten naar een Groene Stad invullen.

Willy Dekker: toekomstbeelden uitwerken middels het 'crowd sourcing' idee

Wilco Jacobusse: met een groepje een casus uitwerken, klein beginnen. Voorstel: de Groene Campus van Jos Willemsen in combinatie met groene speelplaatsen en Welvarend Westerschelde, en Goes als groenste stad van Zeeland.

Marion Struik gaat graag kleinschalig en pragmatisch aan de slag, in Goes en de Westerschelde, gebieden die goed aansluiten op biodiversiteit.

Christiaan van der Zwan: kies een locatie als proof of concept, en zet er verschillende middelen in om visies te projecteren en gemeenten te inspireren. Bijvoorbeeld beginnend bij de Groene Campus.

Walter Jonkers stelt voor om in de volgende workshop met de casus van Jos Willemsen aan de gang te gaan in groepen: ontwerp van een overkoepelende visie, inhoudelijke uitwerking, concreet inrichten, en een groep die een stevige actorenanalyse maakt van het gebied. Welke stakeholders zitten er, wie beheren het gebied?

Brenda de Haan geeft aan dat er behoefte is aan coördinatie. We doen gezamenlijk al heel veel. Zorg dat dat goed op de rails is, niet teveel nieuwe dingen.

Zeeland-breed kijken

Leonard van den Berge: ons niet vastbijten in Goes; we doen het voor Zeeland. Laten we ook zoeken in andere gebieden, bijvoorbeeld in Vlissingen vlakbij de Hogeschool Zeeland. Via Freedom Awards gemeenten interesseren.

Jongeren betrekken

Richard van Bremen stelt voor in de volgende workshop jongeren uit te nodigen. Het idee van crowd sourcing² uitwerken in een stappenplan.

Educatie

Rita de Ligt adviseert NME te betrekken, met smaaklessen, maar breder dan educatie.

Verdienmodellen

Jos Willemsen nodigt de deelnemers uit na te denken over verdienmodellen voor de groene campus.

---

² Mensen als bron van inspiratie. Is een methodiek, zoals in het project Our Common Future. Kan ook in een klein project: laten zien hoe je omgeving eruit ziet, bv in Goes.

Ook concepten, breder dan projecten

Eric Odinot: laten we niet alleen denken in projecten maar ook in concepten, die een groter kader bieden. Niet zomaar de volgende moestuin, maar ook het grotere energielandschap eromheen. Richard van Bremen vraagt Eric de term Groene Stad uit te leggen in het grotere concept.

Gebruik wat er al is

Sylvia Tuinder wil graag insteken op biodiversiteit en een streekeigen inrichting. Het is belangrijk jongeren te betrekken, vooral van Stichting EduDelta. We verzinnen steeds nieuwe dingen, en als die verzonnen zijn gaan we naar het nieuwe, en vergeten we wat er ontwikkeld is. Iedereen heeft een stukje verantwoordelijkheid om zorg te dragen voor behoud en gebruik van wat ontwikkeld is. Het verhaal van de natuurspeelplaatsen is een goed voorbeeld. Je kunt jongeren laten meedenken hoe ze hun eigen plek willen hebben, doe zelf iets wat je leuk vindt. Zulke dingen worden vaak verzonnen door volwassenen. Evenzo jongeren betrekken bij terreinen waar biodiversiteit moet worden gebracht. Ik zou ze uit willen nodigen. Doe iets met wat er ligt en heel mooi is. Verder: waarom zouden we alleen de gemeente Goes uitnodigen om de groenste stad van Zeeland te worden?

Meerdere doelgroepen aanspreken

Arjan Bakkeren: er is meer aandacht nodig voor hoe de projecten bijdragen aan gedragsverandering niet alleen bij jongeren, maar ook andere groepen in de samenleving. Bijvoorbeeld omwonenden rondom de groene school moeten open staan voor de verandering. Benut sociale media om duurzaamheidsinitiatieven te doen leven bij deze groepen. Op Linked In is een groep actief met toekomstbeelden voor.

Gemeenten in discussie uitnodigen

Ad Vos: een uitdaging is om de discussie tussen gemeenten op gang te brengen om tot duurzaamheidsprojecten te komen.

Spreekende voorbeelden

Richard van Bremen stelt voor in de volgende workshop een voorbeeld mee te nemen van hoe het traject naar de Groene Stad wat verder uitgestippeld kan worden. Dat kan een artikel zijn, of een leuk project, iets waardoor je geraakt bent. Bijvoorbeeld: Eddy de Serrano had een tekening meegenomen uit Italië van hoe kinderen iets met lego ontworpen hadden, dat door architecten is overgenomen. We geven daarbij een voorkeur aan jongeren, waarbij we ons moeten afvragen of de Groene Stad als term enthousiasmerend genoeg is.

Voorstel voor de volgende keer: uitwerkingen maken in meerdere groepen

---

Walter doet nog een suggestie voor de volgende bijeenkomst. Hij ziet drie 'hoofdonderwerpen' ontstaan, die mogelijk verder uitwerking behoeven. We zouden daar in drie subgroepen mee aan het werk kunnen. Het gaat om:

- uitwerking Groene Paraplu - waar werken we naar toe in grote lijnen, wat is de brede context?

- Uitwerking Groene campus Goes – hoe ziet dat er uit, welke elementen moet dat bevatten en wie werkt daar aan mee
- Uitwerking actoren en belangen bij de groene campus – Wie heeft er een belang bij de groene campus en zou hierbij een rol kunnen, moeten of willen spelen.

Annemieke belooft deze input mee te nemen en in overleg met Richard het programma voor de volgende keer op te stellen op basis van de ideeën die tijdens deze eerste bijeenkomst zijn gegenereerd.

9 Afspraken

Afspraak voor de volgende bijeenkomst is één introductie voor te stellen en deze tip aan Richard door te geven en daarbij te beargumenteren waarom deze persoon is meegevraagd. In welke uitwerking zou die persoon een belangrijke rol kunnen spelen

10 Reflectie

Groene Stad

Roept de term 'Groene Stad' voldoende ambitie op? Is de associatie 'stad' met Zeeland van toepassing? En is de scope niet breder dan alleen 'groen'? Een alternatieve ruimtelijke schematisatie is functionele gebieden, stad mét achterland een 'natuurlijk' gebied (natuurlijk in dubbele betekenis).

Richard van Bremen – Provincie Zeeland

Natuurlijk Zeeland als koploperloket

'Natuurlijk Zeeland' heeft de functie van koploperloket, waar vernieuwers ruimte wordt geboden om met onverwachte en kaderoverstijgende voorstellen te komen.

DynAgenda Zeeland 2030

Netwerken samenbundelen

Werk verbindend: Vanwege de complexiteit van de samenleving vraagt verduurzaming om een integrale aanpak en innovatief denken in systemen. Daarvoor zijn vernieuwende samenwerkingsverbanden nodig. Zoeken naar wat bindt in plaats van wat scheidt.

Principes voor het werken aan een duurzame ontwikkeling van Zeeland. Jonkers & Van Bremen, februari 2011.

Ingangen openen naar de 'nieuwste kennis'

Blijf innoveren: Duurzame ontwikkeling vraagt om een gunstig klimaat voor onderzoek, experiment en innovatie. Daarbij gaat het om zowel het kunnen ontwikkelen als het in de praktijk brengen van innovatieve werkwijzen, processen, technieken en materialen

Principes voor het werken aan een duurzame ontwikkeling van Zeeland. Jonkers & Van Bremen, februari 2011.

11 Deelnemerslijst

Personen in lichtgrijze rijen niet aanwezig.

	Naam	Organisatie / functie / activiteit
1	Mw. Annemieke Smit (workshopleider)	Alterra, Wageningen Universiteit, centrum bodem annemieke.smit@wur.nl ;
2	Mw. Simone Verzandvoort	Alterra, Wageningen Universiteit, centrum bodem simone.verzandvoort@wur.nl
3	Arjan Bakkeren	DHV (mede) opsteller 'De Groene Scan'; Ruimte en Mobiliteit; www.dhv.nl arjan.bakkeren@dhv.com
4	Herman Timmermans	DHV (mede) opsteller 'De Groene Scan' ; Ruimte en Mobiliteit; www.dhv.nl Herman.Timmermans@dhv.com
5	Mathieu Wagemans	InnovatieNetwerk, Groene Ruimte en Agrocluster (Den Haag / Utrecht) www.agro.nl/innovatienetwerk m.c.h.wagemans@innonet.agro.nl
6	Eddy de Serrano	www.hz.nl eddy.de.serrano@hz.nl
7	Jos Willemsen	www.kunstparkszeeland.nl jw@kunstparkszeeland.nl
8	Ada Overwater	www.madeinzeeland.nl acjoverwater@hetnet.nl
9	Eric Odinot	www.odinot.nl ; www.madeinzeeland.nl eric@odinot.nl
10	Willy Dekker	willydekker@zeelandnet.nl info@4kracht.nl www.4kracht.nl
11	Christiaan van der Zwan	cvanderzwan@hotmail.com
12	Rita de Ligt	h.de.ligt@ivn.nl ; www.ivn.nl
13	Wilco Jacobusse	Nationaal park Oosterschelde; vml. coördinator gemeenten duurzame ontwikkeling w.jacobusse@ivn.nl
14	Brenda de Haan	Coördinator NME Zeeuws Vlaanderen (Natuur&Zo) b.dehaan@terneuzen.nl
15	Richard van Bremen	www.zeeland.nl ; 'Leren voor Duurzame Ontwikkeling' ram.v.bremen@zeeland.nl
16	Walter Jonkers	'integrale bodemkwaliteit' w.jonkers@zeeland.nl
17	Leonard van den Berge	Beleidsmedewerker zorg (gezondheid) ln.vd.berge@zeeland.nl
18	Marion Struik	Natuur en landschap, 'biodiversiteit' m.struik@zeeland.nl
19	Ad Vos	Clustercoördinator milieukwaliteit aj.vos@zeeland.nl
20	Sylvia Tuinder	Landschapsbeheer Zeeland Sylvia.Tuinder@slz.landschapsbeheer.nl
21	Kees Baay	Student/leerling Stichting EduDelta keesbaayvo@hotmail.com